

Den kollektiva synvillan

Genetisk är vi människor inget annat än sällsynt kultiverade schimpanser. Då är det inte konstigt att vi har svårt att se skillnad mellan den ekonomiska tillväxten i Italien och en berg och dalbana. Den ena strävar hela tiden mot högre höjder medan den andra alltid kommer tillbaka till den plats där den startade.

Både vi svenskar och italienare uppfattar nog konjunkturernas växlingar på liknande sätt. Som en tur i en häftig bergbana. Ofta börjar det med en brant stigning där vi närmast paralyserade stirrar upp i himlen, sedan en långsam färd på hög höjd, följd av hissande nedförsbackar och snäva kurvor där huvudet kastas än åt ena, än åt andra sidan. Innan vi vet ordet av, är vi tillbaka där vi startade och kliver på ostadiga ben ur vagnen.

Dessa bilder blev, för mig, tydliga när jag för ett tag sedan läste en notis om krisen i Berlusconis Italien. Artikeln kunde lika gärna ha handlat om Irland, Grekland eller England. Låg tillväxt och dåliga statsfinanser var den röda tråden. Men, det som beskrevs som den svaga tillväxten var ändå med god marginal över nollan. Trots att Italien var betydligt sämre än sina europeiska grannar hade BNP vuxit och var märkbart större än för några årtionden sedan.

En ekonomi som växer med någon enstaka procent om året är alltså ett misslyckande. Även om vi med magkänslan kan likna konjunktrens upp- och nedgångar med berg och dalbanan glömmer vi lätt att BNP under resans gång har ökat. Och det är ingen blygsam liten uppförsbacke. I Västeuropa har man på en generation nått dubbelt så högt.

Att vi i ekonomins värld inte följer samma mönster som i andra sammanhang är måhända inget att förvånas över. Med en stadigt ökad produktivitet hade vi, utan att BNP samtidigt växt, drabbats än hårdare av arbetslöshetens gissel. Om nolltillväxt vore ett allvarligt problem för oss medborgare skulle det nog vara som i en mardröm för de finansiella aktörerna. Att år efter år låna ut tio gånger så mycket som man har i kassakistan är möjligt i en ständigt växande ekonomi, men den dag som trenden bryts och tillväxten uteblir kommer bubblan att spricka. Det är ingen överdrift eller elak svartmålning att likna detta vid ett legalt pyramidspel.

Jag är alltså inte så blåögd att jag inte ser de fatala riskerna för både välfärden och stabiliteten i samhället om tillväxten uteblir. Men, med detta sagt, kan jag ändå förundras över att det är så svårt att uppfatta mönstren. En ekonomi som växer i en snabb takt upplever vi som ett Status Quo.

Som människor har vi funnits på planeten mer än en miljon år. Vi har under denna tid inte lärt oss av att åka berg och dalbanor, men väl av att vistas i naturen. Både dygnets och årstidernas regelbundna växlingar var viktiga att förstå. Och det var inte av något snobbigt intresse, utan som en förutsättning för att överleva. De som inte förstod att förbereda sig för en kall vinter sorterades ut i det naturliga, men hänsynslösa, urvalet.

Bara de senaste hundra åren har vi levt ett någorlunda modernt liv och det är under denna korta tid som det har varit en viss fördel att också kunna något om nationalekonomi.

Genetiskt är vi alltså fortfarande grottmänniskor eller lite rått uttryckt – kultiverade schimpanser. I grunden väl anpassade för ett framgångsrikt liv som jägare och samlare. Hur nedslående det än kan låta, reagerar vi både mentalt och fysiskt, på ett sätt som många gånger passar bättre på Afrikas savanner än på kontoret bakom datorn. Det är kanske inte så märkligt att vi är bra på att uppfatta årstidernas växlingar, men inte klarar att genomsåda de ekonomiska mönstren.

Visst är det som vi drabbats av en kollektiv synvilla.

Stellan Tengroth